

Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]

Vol 6, No 1 (2025)

main issue

«Μια σπάνια ευκαιρία στον χώρο της εκπαίδευσης»: Αξιοποιώντας τον κινηματογράφο και την κινηματογραφοθεραπεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Χριστίνα Ρούμπου, Κώστας Μάγος

doi: [10.12681/afiinmec.41653](https://doi.org/10.12681/afiinmec.41653)

To cite this article:

Ρούμπου Χ., & Μάγος Κ. (2025). «Μια σπάνια ευκαιρία στον χώρο της εκπαίδευσης»: Αξιοποιώντας τον κινηματογράφο και την κινηματογραφοθεραπεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. *Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]*, 6(1). <https://doi.org/10.12681/afiinmec.41653>

«Μια σπάνια ευκαιρία στον χώρο της εκπαίδευσης»: Αξιοποιώντας τον κινηματογράφο και την κινηματογραφοθεραπεία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

"A rare opportunity within education": Utilizing cinema and cinematherapy in higher education.

Χριστίνα Ρούμπου

Συμβασιούχος Διδάσκουσα
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
chrisroum@gmail.com

Κώστας Μάγος

Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
magos@uth.gr

Abstract

Cinema and cinematherapy can significantly enhance the learning process and transform educational environments into spaces that foster empathy, self-reflection, compassion, altruism, and professionalism. The use of films and cinematherapy, particularly within the context of a teacher education group, can facilitate and promote their change and transformation at a cognitive, emotional, and behavioral level, and, simultaneously, on a personal, professional, and social level. Films also appear to help students understand ethical issues, develop critical thinking and social skills, and enhance moral reasoning. At the same time, films can be enjoyable, engaging, and empowering. Through watching films, we can experience pleasure, focused attention and concentration, be inspired, and discover new knowledge about ourselves, others, and the human condition. This article discusses the use of cinema and cinematherapy as educational tools within the undergraduate studies of prospective preschool education teachers. More specifically, it focuses on their application in the “Education in Cinema” course offered by the Department of Preschool Education at the University of Thessaly.

Key words: films, cinematherapy, higher education, educator training

Περίληψη

Ο κινηματογράφος και η κινηματογραφοθεραπεία μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά τη μαθησιακή διαδικασία και να μεταμορφώσουν τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα σε χώρους που προάγουν την ενσυναίσθηση, τον αυτοαναστοχασμό, τη συμπόνια, τον αλtruισμό και τον επαγγελματισμό. Η χρήση κινηματογραφικών ταινιών και της κινηματογραφοθεραπείας, ειδικότερα στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής ομάδας εκπαιδευτικών, μπορεί να διευκολύνει, αλλά και να προωθήσει την αλλαγή και τον μετασχηματισμό τους σε επίπεδο νοητικό, συναισθηματικό και συμπεριφορικό, και, ταυτόχρονα, σε προσωπικό, επαγγελματικό και κοινωνικό. Οι ταινίες, επίσης, φαίνεται πως βοηθούν τους φοιτητές να κατανοήσουν ηθικά ζητήματα, να αναπτύξουν κριτική σκέψη, κοινωνικές δεξιότητες και να ενισχύσουν την ηθική σκέψη. Συγχρόνως, οι ταινίες μπορούν να είναι ευχάριστες, συναρπαστικές και ενδυναμωτικές. Μέσα από την παρακολούθηση ταινιών μπορούμε να βιώνουμε ευχαρίστηση, εστιασμένη προσοχή και συγκέντρωση, να εμπνεόμαστε, να ανακαλύπτουμε νέες γνώσεις για τον εαυτό μας, τους άλλους και την ανθρώπινη κατάσταση. Το παρόν άρθρο πραγματεύεται τη χρήση του κινηματογράφου και της κινηματογραφοθεραπείας ως εκπαιδευτικά μέσα στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών υποψηφίων εκπαιδευτικών προσχολικής

εκπαίδευσης. Ειδικότερα, εστιάζει στη χρήση τους ως εκπαιδευτικά εργαλεία στο πλαίσιο του μαθήματος «Η εκπαίδευση στον κινηματογράφο» του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης (ΠΤΠΕ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Λέξεις κλειδιά: κινηματογραφικές ταινίες, κινηματογραφοθεραπεία, τρίτοβάθμια εκπαίδευση, εκπαίδευση εκπαιδευτικών

Εισαγωγή

Αναφορικά με την παιδαγωγική αξία του κινηματογράφου, αρκετοί κινηματογραφιστές και θεωρητικοί του πεδίου υποστηρίζουν ότι ο κινηματογράφος δεν είναι απλώς μια τέχνη ή ένας τρόπος έκφρασης πολιτισμού, αλλά είναι, επίσης, ένας τρόπος απόκτησης γνώσης (Giroux, 2001· Mity, 2000). Στο πλαίσιο αυτό, υπερασπίζονται την εισαγωγή της κινηματογραφικής τέχνης στον χώρο της εκπαίδευσης ως παιδαγωγική πρακτική.

Μελέτες, σε διεθνές κυρίως επίπεδο, δείχνουν ότι ο κινηματογράφος και η κινηματογραφοθεραπεία μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας και της εκπαίδευσης. Η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας υποδεικνύει ότι και οι δύο προσεγγίσεις έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα επιτυχείς όσον αφορά στην προσωπική ανάπτυξη και στη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων των ατόμων. Προκύπτει ότι τόσο ο κινηματογράφος όσο και η κινηματογραφοθεραπεία μπορούν να ενισχύσουν σημαντικά τη μαθησιακή διαδικασία και να μεταμορφώσουν τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα σε χώρους που προάγουν την ανάπτυξη, παρέχοντας στα άτομα τα εργαλεία που χρειάζονται για να ευημερήσουν συναισθηματικά, ψυχολογικά, και, εν τέλει, κοινωνικά.

Οι Dermer και Hutchings (2000) τονίζουν ότι η ταινία είναι ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο στην εκπαίδευση, διότι επιτρέπει την εξερεύνηση πολλών διαφορετικών πτυχών της καθημερινής ζωής, όπως το φύλο, ο πολιτισμός και η κοινωνική λειτουργία. Ο Bergala (2006, όπ. αν. στο Guimares, 2014), σημειώνει ότι η κινηματογραφική τέχνη είναι μια συνάντηση με την ετερότητα. Οι Niemiec και Wedding (2014), τονίζουν την εγγενή δύναμη του κινηματογράφου και υποστηρίζουν ότι οι ταινίες ξεπερνούν όλα τα εμπόδια, πολιτισμικά, γλωσσικά, θρησκευτικά, γεωγραφικά ή συστήματα πεποιθήσεων. Ο Rivoltella (2008, όπ. αν. στο Guimares, 2014: 106) προσθέτει ότι, καθώς ο κινηματογράφος θέτει τον εαυτό του ως διασταύρωση διαφόρων κοινωνικο-πολιτισμικών πρακτικών, γίνεται «παράγοντας κοινωνικοποίησης», που επιτρέπει πολλές και διαφορετικές συναντήσεις, όπως: «ανθρώπων με ανθρώπους μέσα στην αίθουσα του κινηματογράφου, ανθρώπων με τον εαυτό τους, ανθρώπων με τις αφηγήσεις των ταινιών, ανθρώπων με τους πολιτισμούς μέσα στις διάφορες κινηματογραφικές απεικονίσεις κ.ά.». Αυτός ο «παράγοντας κοινωνικοποίησης» περιλαμβάνει τον ενήλικο πληθυσμό, στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης.

Η Jarvis (2012), η οποία μελετά τη διακριτή συμβολή του κινηματογράφου στη μετασχηματιστική μάθηση ενηλίκων, υποστηρίζει ότι μέσω της χρήσης εικόνων, συμβολισμών και αισθητηριακών ερεθισμάτων, οι ταινίες μας ωθούν να αναγνωρίσουμε νέα μοτίβα και συνδέσεις στον κόσμο, διεγείροντας τη φαντασία μας και διευρύνοντας τις αντιλήψεις μας. Με αυτόν τον τρόπο μπορούν να αποτελέσουν «αποπροσανατολιστικό δίλημμα», έναυσμα για μετασχηματισμό, σύμφωνα με τις συνεχώς εξελισσόμενες θεωρίες της εκπαίδευσης ενηλίκων και, ειδικότερα, της μετασχηματιστικής μάθησης (Brookfield, 2000· Cranton, 2007· Mezirow, 2007).

Κινηματογράφος και κινηματογραφοθεραπεία στην εκπαίδευση

Κατά τους Blasco, Moreto, Blasco, Levites, & Janaudis (2015), η χρήση ταινιών στη διδασκαλία είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για να προσεγγίσουμε τον συναισθηματικό τομέα των ανθρώπων, να αναπτυχθούν αναστοχαστικές στάσεις και να συνδεθεί η μάθηση με τις εμπειρίες.

Στο πλαίσιο της τυπικής σχολικής εκπαίδευσης ο κινηματογράφος μπορεί να αποτελέσει κατάλληλο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς, υποστηρίζοντας την καθαυτή διδασκαλία, αλλά και δημιουργώντας ένα θετικό κλίμα κατά διαδικασία. Παρόμοια, μπορεί να λειτουργήσει η προβολή ταινιών και στην εκπαίδευση ενηλίκων και, ειδικότερα, στο πλαίσιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και δη των υποψήφιων εκπαιδευτικών. Η αξιοποίηση ταινιών, οι οποίες πραγματεύονται εκπαιδευτικά ζητήματα, μπορεί να φανεί βοηθητική για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς, ώστε να διερευνήσουν τις διαφορετικές διαστάσεις της εκπαίδευσης, να στοχαστούν για τον ρόλο του εκπαιδευτικού, τις διδακτικές μεθόδους κ.λπ. Επιπρόσθετα, έχουν την ευκαιρία να εξοικειωθούν με τον κινηματογράφο ως μέσο διδασκαλίας, ώστε να τον αξιοποιήσουν στην τάξη τους ως εκπαιδευτικοί.

Σημαντικό κρίνεται το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του μαθητικού και εκπαιδευτικού δυναμικού της χώρας φαίνεται να μην έχει επαφή με προγράμματα κινηματογραφικής εκπαίδευσης, παρά τις όποιες ιδιωτικές και πολιτειακές πρωτοβουλίες. Ο κινηματογράφος είναι ουσιαστικά απών στο τυπικό πρόγραμμα του ελληνικού σχολείου, αποτελεί γνωστικό αντικείμενο σε «ειδικού τύπου» σχολεία, είναι μέσο μάλλον επικουρικό, εκτός επίσημης διδακτικής πράξης και η χρήση του επαφίεται στην πρωτοβουλία των εκπαιδευτικών (Γιωτοπούλου, 2018· Παπαδόπουλος, 2021).

Όσον αφορά στη μετασχηματιστική δύναμη του κινηματογράφου και της κινηματογραφοθεραπείας, θεωρείται ότι υπάρχουν εκείνες οι αλλαγές που βασίζονται στη δημιουργία έντονων συναισθημάτων, ενσυναίσθησης και ταύτισης, καθώς τα άτομα ανταποκρίνονται συναισθηματικά στις ταινίες και οι αντιδράσεις τους αντανακλούν τον εσωτερικό τους κόσμο. Αντιθέτως, υπάρχουν και εκείνες που βασίζονται στην αποστασιοποίηση του θεατή, εγείροντας τη συνειδητοποίηση τόσο της κατασκευασμένης φύσης των ίδιων των ταινιών όσο και του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζουμε την καθημερινή ζωή και τις εμπειρίες μας. Ειδικότερα, θεωρείται ότι σε ψυχικό επίπεδο, οι ταινίες μπορούν να προωθήσουν την ανάπτυξη αυτογνωσίας, να μας επιτρέψουν να αναγνωρίσουμε και να αμφισβητήσουμε κρυφές πτυχές του εαυτού μας, που, ενδεχομένως, περιορίζουν την ανάπτυξή μας. Σε κοινωνικο-πολιτισμικό επίπεδο, θεωρείται ότι μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοούμε την εγκυρότητα και την πολυπλοκότητα άλλων υποκειμενικών θέσεων, μέσα από τις εμπειρίες των άλλων. Συμβάλλουν, επίσης στη διεύρυνση των επιστημολογικών απόψεων και οπτικών, αναδεικνύοντας τις πολλές διαφορετικές εκδοχές που υπάρχουν για αυτό που φαίνεται ως μια κοινή πραγματικότητα. Με τη χρήση ταινιών στην εκπαίδευση αναδεικνύεται ο τρόπος που κατασκευάζουμε τη ζωή μας και διατυπώνουμε τις εμπειρίες μας σε μοτίβα και αφηγήσεις, ενώ ανακαλύπτουμε τεράστιες δυνατότητες αναδιατύπωσης, ώστε να αφηγούμαστε τις προσωπικές μας ιστορίες διαφορετικά και να διαμορφώνουμε, εν τέλει, και τις προσωπικές μας θεωρίες (Schön, 1991) διαφορετικά (Jarvis, 2012· Niemiec, 2011, 2020· Wedding & Niemiec, 2013· Wolz, 2005, 2010).

Ειδικότερα, όσον αφορά στους εκπαιδευτικούς, η κινηματογραφική εμπειρία συμβάλλει στην επιβεβαίωση και στην αποσαφήνιση του ρόλου τους (Blasco et al., 2015). Οι McDermott, Hinchion, McGivern και Meade (2019), σε άρθρο τους με αυτοεθνογραφικό χαρακτήρα, επιβεβαιώνουν την αξία του κινηματογράφου ως παιδαγωγικό μέσο και στην εκπαίδευση ενηλίκων και δη εκπαιδευτικών. Οι Cejudo και Mantas (2015) προωθούν την ανάλυση ταινιών στα προγράμματα σπουδών μαθημάτων

φιλοσοφίας του πανεπιστημίου του Καναδά, αναδεικνύοντας τόσο νέες ευκαιρίες μάθησης όσο και διδακτικά προβλήματα, μέσω της χρήσης ταινιών. Η Kabadayi (2012) διερευνά τον ρόλο της ταινίας μικρού μήκους στην εκπαίδευση, με δείγμα φοιτητές με σπουδές στα Μέσα και σημειώνει ότι η χρήση των ταινιών μικρού μήκους είναι εύκολη για εκπαιδευτικούς σκοπούς τόσο σε επίπεδο παραγωγής όσο και κατανάλωσης.

Ο Tisdell (2007) διαπίστωσε ότι οι συμμετέχοντες φοιτητές επανεξέτασαν τις παραδοχές και τις προκαταλήψεις τους και αναθεώρησαν τις αντιλήψεις τους σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τον πολιτισμό, με ερέθισμα ταινίες, όπως το “Philadelphia” και το “Crash”. Η επαναξιολόγηση και η αναθεώρηση αυτή, προέκυψε πως, δεν είναι μια εύκολη διαδικασία, καθώς, πολλές φορές, οι φοιτητές ένιωθαν άβολα.

Σε εγχώριο επίπεδο, ενώ φαίνεται να εμπλουτίζεται ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια η βιβλιογραφία γύρω από τον κινηματογράφο, η σχετική ερευνητική δραστηριότητα φαίνεται να εστιάζεται σε αναλύσεις φιλικών κειμένων και θεωρητικές προσεγγίσεις σε κινηματογραφικά είδη της εγχώριας παραγωγής. Επίσης, η σχετική εμπειρική ερευνητική δραστηριότητα φαίνεται να περιορίζεται σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Αβδελίδου, 2022· Γιωτοπούλου, 2018· Πούλιος, 2019· Στεργίου, 2013). Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους Σοφό και Γιασιράνη (2022), ενώ οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η αξιοποίηση ταινιών και βίντεο αποτελεί σημαντικό εκπαιδευτικό μέσο, παραδόξως, η αξιοποίησή τους είναι πολύ μικρή. Ερευνητικά ευρήματα στον ελλαδικό χώρο επιβεβαιώνουν αυτήν την τοποθέτηση (Αγγελή, 2011· Ρούμπου, 2024· Τερζητάνου, 2013).

Ειδικότερα, το πεδίο της κινηματογραφοθεραπείας αντιμετωπίζει τον κινηματογράφο ως μέσο που συνδυάζει την ψυχαγωγία με την επιστημονικότητα και μπορεί να αποτυπώνει παραστατικά τις περισσότερες ψυχικές διεργασίες. Με αυτόν τον τρόπο, καθιστά το άτομο συμμετέχοντα πανανθρώπινων εμπειριών και το κινητοποιεί σε προσωπικό επίπεδο. Η κινηματογραφοθεραπεία χρησιμοποιεί τους γνωστικούς και ψυχολογικούς μηχανισμούς που ενεργοποιούνται κατά την παρακολούθηση ταινιών. Κατά την παρακολούθηση ταινιών το άτομο «συμμετέχει» πολυεπίπεδα στη διαδικασία: με τις αισθήσεις (σώμα), τη σκέψη (πνεύμα/νους) και τα συναισθήματα («ψυχή»). Πολυεπίπεδη είναι, ταυτόχρονα, και η επίδραση που έχει μια ταινία στο άτομο.

Μελέτες δείχνουν ότι κατά την παρακολούθηση μιας ταινίας, προκαλούνται τόσο επιφανειακά όσο και βαθιά συναισθήματα, που πυροδοτούνται ή ενισχύονται από τη διάθεση που δημιουργείται από συγκεκριμένες οπτικές σκηνές, τους ηθοποιούς ή/και τη μουσική υπόκρουση. Σύμφωνα με την Wolz (2005), οι ταινίες μπορούν να ενσταλάξουν ελπίδα και κίνητρα και η κινηματογραφοθεραπεία μπορεί να αποτελέσει σημαντικό στοιχείο για την υπέρβαση δυσκολιών και την ενίσχυση της αποδοχής του εαυτού και των άλλων. Ο Packer (2007) σημειώνει ότι η κινηματογραφοθεραπεία βοηθάει στην κατανόηση του περιβάλλοντος κόσμου και στην απόκτηση χαράς στη ζωή.

Σύμφωνα με τον Niemiec (2020: 1), οι καλές ταινίες μπορούν να είναι ευχάριστες, συναρπαστικές και ενδυναμωτικές. Με άλλα λόγια, μέσα από την παρακολούθηση ταινιών μπορούμε να βιώνουμε ευχαρίστηση, εστιασμένη προσοχή και συγκέντρωση, να εμπνεόμαστε, να ανακαλύπτουμε νέες γνώσεις για τον εαυτό μας, τους άλλους και την ανθρώπινη κατάσταση. Επίσης, υποστηρίζει ότι η κοινωνική αλλαγή είναι δυνατή μέσω της κινηματογραφοθεραπείας.

Η Wolz (2005: 15) τονίζει ότι η κινηματογραφοθεραπεία μπορεί να εφαρμοστεί σε διαφορετικά επίπεδα. Κάνει λόγο για κινηματογραφοθεραπεία, η οποία χρησιμοποιείται για τη μοντελοποίηση ή την απεικόνιση επιθυμητών ιδιοτήτων ή συμπεριφορών (“the prescriptiveway”), για «υποβλητική/περιγραφική

κινηματογραφοθεραπεία» (“the evocativeway”), που βοηθά τους ανθρώπους να ανακαλύψουν τους εαυτούς τους μέσω των αντιδράσεών τους στους διάφορους χαρακτήρες και στις διάφορες σκηνές των ταινιών, και για «καθαριστική κινηματογραφική θεραπεία» (“the catharticway”), που εξυπηρετεί τη συναισθηματική εκτόνωση και αποφόρτιση. Σύμφωνα με το μοντέλο της Worlz (2005), μέσα από την ενεργητική παρακολούθηση (conscious awareness) ταινιών, οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν τον εαυτό σε γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο και να οδηγηθούν, μέσω του αναστοχασμού, στον μετασχηματισμό ή/και στον εμπλουτισμό αντιλήψεων, ερμηνευτικών εκδοχών και συμπερασμάτων που αφορούν στην αυτογνωσία. Σκοπός είναι, εν γένει, η προσωπική ανάπτυξη του ατόμου, με κύριο στόχο τη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων στην προσωπική και επαγγελματική ζωή.

Η Kozubek (2016 όπ. αν. στο Smieszek, 2019: 32) αναφέρει ότι η δημιουργικότητα της κινηματογραφοθεραπείας πρέπει να έχει εκπαιδευτική λειτουργία, διότι κάνει τον κόσμο καλύτερο. Η δημιουργικότητα σε συνδυασμό με την εκπαίδευση μπορεί να γίνει χώρος για συζήτηση σχετικά με τα πιο σημαντικά ζητήματα του κόσμου.

Ο Smieszek (2019), σε σχετική ανασκόπηση, αναφέρει ότι οι ερευνητές του πεδίου συμφωνούν ότι η κινηματογραφοθεραπεία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε διάφορους τομείς της προσωπικής ανάπτυξης (εκπαίδευση, ψυχολογία, κοινωνιολογία, θεραπεία ζεύγους). Σύμφωνα με τον ίδιο (2019), η κινηματογραφοθεραπεία είναι μια συναρπαστική, σύγχρονη μέθοδος θεραπείας ή εκπαίδευσης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ατομικό και σε ομαδικό επίπεδο. Οι Alexander και Waxmann (2000), επίσης, υποστηρίζουν ότι η κινηματογραφοθεραπεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στην εκπαίδευση και ότι η χρήση ταινιών μπορεί να βοηθήσει στην απόκτηση γνώσεων σε διαφορετικούς τομείς της εκπαίδευσης, καθώς και στη μεταφορά αξιών.

Κινηματογράφος και κινηματογραφοθεραπεία στην εκπαίδευση φοιτητών

Ειδικότερα, σε επίπεδο εκπαίδευσης ενηλίκων και δη φοιτητών, η σχετική ερευνητική δραστηριότητα παρουσιάζεται περιορισμένη. Οι Kadeangadi και Mudigunda (2019) παρουσιάζουν τη μέθοδο “cinemeducation”, η οποία συνίσταται στη χρήση ταινιών στο πλαίσιο της διδασκαλίας φοιτητών ιατρικής. Υποστηρίζουν ότι τα συναισθήματα των ανθρώπων παίζουν βασικό ρόλο στην εκμάθηση στάσεων και συμπεριφορών και η χρήση ταινιών στη διδασκαλία είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος προσέγγισης των συναισθημάτων, προώθησης στοχαστικών στάσεων και σύνδεσης της μάθησης με την εμπειρία του ατόμου. Οι συγγραφείς διαπιστώνουν ότι ο κινηματογράφος είναι χρήσιμος στη διδασκαλία, επειδή είναι οικείος, υποβλητικός και μη απειλητικός για τους φοιτητές. Σημειώνουν ότι η κινηματογραφική εκπαίδευση σε ομαδικό περιβάλλον είναι χρήσιμη στον καταγισμό ιδεών, στη δημιουργία χρήσιμων ιδεών και στην ανταλλαγή απόψεων σχετικά με σκηνές και με χαρακτήρες της ταινίας από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η συναισθηματική δύναμη των ταινιών, ειδικότερα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία/προώθηση ενσυναίσθησης, αυτοαναστοχασμού, συμπόνιας, αλτρουισμού, και επαγγελματισμού, στοιχείων που αποτελούν μέρος του προγράμματος σπουδών της ιατρικής (Kadeangadi & Mudigunda, 2019), όπως και της φοιτητοκεντρικής εκπαίδευσης. Από προγενέστερη μελέτη διαπιστώθηκε ότι οι ταινίες βοήθησαν τους φοιτητές ιατρικής να κατανοήσουν ηθικά ζητήματα, να αναπτύξουν κριτική σκέψη, κοινωνικές δεξιότητες και να ενισχύσουν την ηθική σκέψη (Lumlertgul, Kijpaisalratana, Pityaratstian, & Wangsaturaka, 2009).

Όσον αφορά στα ελληνικά δεδομένα, η σχετική ερευνητική δραστηριότητα περιορίζεται σε διδακτορική έρευνα της Ρούμπου (2024), που αφορά στη συμβολή του κινηματογράφου και της κινηματογραφοθεραπείας στην επιμόρφωση εν ενεργεία εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων για την ανάπτυξη διαπολιτισμικής ικανότητας και την εξοικείωση τους με το κινηματογραφικό μέσο και την κινηματογραφική εκπαίδευση. Από την έρευνα δράσης που διεξήχθη στο πλαίσιο αυτό, διαπιστώθηκε ότι η χρήση της κινηματογραφοθεραπείας στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής ομάδας, μπορεί να διευκολύνει, αλλά και να προωθήσει την αλλαγή και τον μετασχηματισμό των εκπαιδευτικών σε επίπεδο νοητικό, συναισθηματικό και συμπεριφορικό, και, ταυτόχρονα, σε προσωπικό, επαγγελματικό και κοινωνικό.

Το μάθημα «Η εκπαίδευση στον κινηματογράφο»

Πρόκειται για μάθημα επιλογής του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για τελειόφοιτους/τες φοιτητές/τριες. Σκοπός του μαθήματος είναι η προσέγγιση του σχολικού θεσμού και, γενικότερα, της εκπαίδευσης, μέσα από την οπτική του κινηματογράφου. Έχοντας ως άξονα την προβολή μιας σειράς ταινιών με θεματολογία σχετική με την εκπαίδευση, καθώς και τις δραστηριότητες που ακολουθούν την προβολή, οι φοιτητές/τριες γνωρίζουν, συζητούν και στοχάζονται σχετικά με διαφορετικές διαστάσεις του σχολείου και της εκπαίδευσης. Κεντρικές θεματικές, που προσεγγίζονται στο πλαίσιο του μαθήματος, είναι οι διδακτικές προσεγγίσεις, η κοινωνική αλληλεπίδραση στο σχολικό περιβάλλον, ο ρόλος του εκπαιδευτικού, οι εκπαιδευτικές ανισότητες και η διαπολιτισμική διάσταση της εκπαίδευσης.

Κατά το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2023-2024, στο πλαίσιο του μαθήματος, δοκιμάστηκε η χρήση της κινηματογραφοθεραπείας, ως βασικό εργαλείο προσέγγισης, ανάλυσης και επεξεργασίας των ταινιών που προβλήθηκαν. Οι ταινίες επιλέχθηκαν με κριτήρια το περιεχόμενό τους, ώστε να πραγματεύονται ζητήματα εκπαίδευσης, καθώς και διαφορετικές εκφάνσεις της ζωής και θέματα που σχετίζονται με την ετερότητα (εθνοπολιτισμική ταυτότητα, φύλο, υγεία ασθένεια, τρόπος ζωής, κοινωνικο-οικονομική ανισότητα, ηλικία, στερεότυπα και προκαταλήψεις). Η ποικιλομορφία, όσον αφορά στα κινηματογραφικά είδη, με βάση τη διάρκεια –μεγάλου μήκους (feature film) και μικρού μήκους (short film), την αφήγηση ή μυθοπλασία (κωμωδία, δράμα, κοινωνική κ.λπ.) και τις κινηματογραφικές τεχνικές, στη χώρα και στο έτος παραγωγής, επίσης αποτέλεσαν κριτήρια επιλογής. Επιπλέον, ελήφθη υπόψη η αντιπροσώπευση και των δύο φύλων αναφορικά με τη σκηνοθεσία. Γενικότερα, η πρωτοτυπία και η ελκυστικότητα των ταινιών που επιλέχθηκαν, καθώς και η δυνατότητα να ανταποκριθούν σε διαφορετικά γνωστικά επίπεδα και τρόπους μάθησης, αποτέλεσαν, επίσης, παράγοντες που ελήφθησαν υπόψη. Στόχος ήταν η πρόσβαση και η εξοικείωση των φοιτητών με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία μορφών της κινηματογραφικής τέχνης.

Στο πλαίσιο του μαθήματος αποφεύχθηκε η ανάγνωση της κινηματογραφικής ταινίας ως προς την πιστότητά της σε μια δεδομένη πραγματικότητα, αλλά, αντιθέτως, επιχειρήθηκε να γίνεται αντιληπτή ως πεδίο άρθρωσης διαφορετικών ιδεολογικών λόγων, που αναπαράγουν ή ασκούν κριτική στα ιδεολογήματα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Επίσης, ο κινηματογράφος προσεγγίστηκε τόσο ως μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας όσο και ως πολιτισμικό αγαθό, που έχει τη δυνατότητα να διαμορφώνει γνώμες, απόψεις και στάσεις (Κολοβός, 2000· Λυδάκη, 2012). Η παρουσία του κινηματογράφου στην εκπαίδευση προσεγγίστηκε χωρίς την εστίαση αποκλειστικά στον κινηματογράφο ως μέσο διδασκαλίας ή στην εκπαίδευση του κινηματογράφου ως μορφή τέχνης (κινηματογραφική εκπαίδευση), καθώς θεωρείται

ότι στην εκπαιδευτική πράξη δεν είναι δυνατόν να απομονωθεί η αισθητική εμπειρία από την πρόσληψη της γνώσης σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο. Σκοπός ήταν να προωθηθεί ο προβληματισμός και μέσω του αναστοχασμού να παραχθεί εποικοδομητική συζήτηση. Στόχος της όλης διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας ήταν οι ταινίες και οι σχετικές δραστηριότητες να λειτουργήσουν ως ερέθισμα, ώστε οι φοιτητές να αναστοχαστούν πάνω στις στερεοτυπικές και προκατειλημμένες απόψεις και στάσεις που συχνά έχουν ενστερνιστεί και οι ίδιοι, θεωρώντας ότι αποτελούν κοινωνικές και πολιτισμικές «αλήθειες» και σταδιακά να μετασηματίσουν τις αρνητικές αντιλήψεις και συμπεριφορές τους. Ταινίες που προβλήθηκαν στο πλαίσιο του μαθήματος, ενδεικτικά, είναι: «Το σκασιαρχείο» (Γαλλία, 1949), «Τα παιδιά του παραδείσου» (Ιράν, 1997), «Ελίνα, σαν να μην ήμουν εκεί (Σουηδία, 2002).

Βασική μέθοδο προσέγγισης -πρόσληψης και ερμηνείας- των ταινιών αποτέλεσε το μοντέλο κινηματογραφοθεραπείας της Wolz (2005). Η διαδικασία ανάπτυξης του ατόμου στο πλαίσιο της κινηματογραφοθεραπείας, σύμφωνα με την Wolz, καθίσταται δυνατή μέσω της ταύτισης/προβολής, της αφομοίωσης των ιδιοτήτων και των χαρακτηριστικών του άλλου και της πλήρους ή μερικής μεταμόρφωσης του ατόμου. Δεν είναι μόνο οι θετικές αντιδράσεις (όπως, ενδεχομένως, θα περίμενε κάποιος) σε μια φιγούρα ή μια σκηνή που μπορούν να προσφέρουν πλούσιο υλικό για την αυτογνωσία. Ακόμη και οι αρνητικές αντιδράσεις σε έναν κινηματογραφικό χαρακτήρα μπορούν να βοηθήσουν στην ανακάλυψη «παρεξηγημένων» ή καταπιεσμένων πτυχών του ψυχισμού του ατόμου, συμβάλλοντας στην (επανα)σύνδεση με τον αυθεντικό εαυτό (Wolz, 2010). Ο συντονισμός και η ταύτιση με τον χαρακτήρα της ταινίας μπορούν να δημιουργήσουν μια έντονη συναισθηματική αντίδραση, η οποία δεν είναι πάντα άμεσα κατανοητή (ούτε πάντα αρεστή). Ο κινηματογράφος έχει εκτεταμένες μεταφορικές ιδιότητες, όπως η χρήση του συμβολισμού, της μεταφοράς και της μετωνυμίας. Έχουν την ικανότητα να παράγουν συγκεκριμένες εκδηλώσεις των ημι- ή α-συνείδητων φόβων και επιθυμιών μας, διεγείροντας ισχυρές αντιδράσεις. Οι αναλύσεις της Tisdell (2007) δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες προσπαθούσαν να αποφύγουν τέτοια ζητήματα και διαδικασίες, ώστε να αποφύγουν το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλεί η «γνωστική ασυμφωνία». Όταν στη συνέχεια ασχολούμαστε μαζί τους, μπορεί να φτάσουμε σε μια πληρέστερη συνειδητοποίηση αυτών και σε μια καλύτερη κατανόηση του εαυτού μας (Jarvis, 2012· Wolz, 2005). Ειδικότερα, η Wolz (2005, 2010) εστιάζει στη δύναμη του κινηματογράφου να προκαλεί ενσυναίσθηση και ταύτιση, στη συμβολή του να γνωρίσουμε και να κατανοήσουμε καλύτερα τον εαυτό και τους άλλους, να βελτιώσουμε τις σχέσεις μας τόσο με τον εαυτό όσο και με τους άλλους και να αναπτύξουμε εναλλακτικά σενάρια ζωής βιώνοντας την πραγματικότητα του άλλου. Τονίζει, επίσης, ότι η κινηματογραφοθεραπεία επηρεάζει τόσο τα συναισθήματα όσο και τη νόηση και «σπάει» τα ταμπού.

Η προσέγγιση – ανάλυση ταινίας (πρόσληψη και ερμηνεία), ως δραστηριότητα, πραγματοποιήθηκε σε κάθε συνάντηση – εργαστήριο. Στο πλαίσιο αυτό, έγινε ανάλυση της ταινίας με τη χρήση ερωτήσεων, οι οποίες, στο πλαίσιο της κινηματογραφοθεραπείας, χρησιμοποιούνται ως «εισαγωγικές» ερωτήσεις (π.χ. «Ποια είναι η γενική αίσθηση που αποκόμισες από την ταινία;» «Ποιοι είναι οι βασικοί χαρακτήρες; Μπορείς να τους περιγράψεις συνοπτικά;»). Μια ερώτηση που λειτουργεί ως εισαγωγική για τη δραστηριότητα κινηματογραφοθεραπείας που ακολουθούσε κάθε φορά, τη δραστηριότητα συμπλήρωσης των Film Matrix & Self Matrix (Πλέγμα Χαρακτήρων & Πλέγμα Χαρακτηριστικών). Έπειτα ακολουθούσε αναστοχασμός (συλλογικός), με ερέθισμα ερωτήσεις όπως; «Πώς βίωσες, εν γένει, τη σημερινή διαδικασία;», «Γιατί κάποιος να παρακολουθήσει τη συγκεκριμένη ταινία; Τι θα

κερδίσει; Εσύ κέρδισες κάτι;», Ανακάλυψες κάτι για τον εαυτό σου; Ανακάλυψες κάτι για τον εαυτό σου και την ταυτότητά σου, για τον ρόλο σου ως εκπαιδευτικού;», Συνάντησες εκπλήξεις / δυσκολίες; Ποιες;». Στόχος ήταν η ενεργοποίηση μιας διαδικασίας ενδοσκόπησης, στοχασμού και αναστοχασμού, ώστε να εντοπιστούν τυχόν γνωστικές ασυμφωνίες, να αναγνωριστεί η τυχόν νέα γνώση, με απώτερο στόχο των μετασχηματισμό προβληματικών αντιλήψεων και παραδοχών.

Ας σημειωθεί ότι στο πλαίσιο του μαθήματος οι φοιτητές κλήθηκαν να συμμετέχουν σε δύο ομαδικές εργασίες, ώστε να αξιολογηθούν επιτυχώς. Η πρώτη αφορούσε στην ανάλυση μιας ταινίας (δικής τους επιλογής) με θέμα σχετικό με την εκπαίδευση, αξιοποιώντας τη μέθοδο της κινηματογραφοθεραπείας με την οποία εξοικειώθηκαν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, ενώ η δεύτερη αφορά στη δημιουργία μιας ταινίας μικρού μήκους με θέμα επίσης σχετικό με το σχολείο ή γενικότερα την εκπαίδευση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι καινοτομία της προσέγγισης, που εφαρμόστηκε, αποτελεί η συστηματοποίηση της χρήσης κινηματογραφικών ταινιών και τεχνικών της κινηματογραφικής εκπαίδευσης, με βασική μέθοδο πρόσληψης και επεξεργασίας των ταινιών την κινηματογραφοθεραπεία. Μια προσέγγιση, η οποία φάνηκε να συνέβαλε σημαντικά τόσο στην επίτευξη των μαθησιακών στόχων όσο και στην κινητοποίηση του στοχασμού, αλλά και των εμπειριών των συμμετεχόντων/ουσών φοιτητών/τριών σε πρωτόγνωρα για τους ίδιους ζητήματα. Στόχος του μαθήματος ήταν οι φοιτητές να μελετήσουν, με βιωματικό και διαδραστικό τρόπο, μέσα από την οπτική του κινηματογράφου τον θεσμό του σχολείου, τον ρόλο του εκπαιδευτικού στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές τάξεις και ευρύτερα ζητήματα σχετικά με την εκπαίδευση, την παιδική ηλικία και την ετερότητα. Από τη διαδικασία προέκυψε ότι η κινηματογραφοθεραπεία μπορεί να συμβάλλει σημαντικά τόσο στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη διαχείριση της ετερότητας όσο και στην αυτογνωσία και, εν γένει, στην προσωπική ανάπτυξη των φοιτητών.

Η εμπειρία των φοιτητών/τριών

Στην τελευταία συνάντηση στο πλαίσιο του μαθήματος, ζητήθηκε από τις φοιτήτριες και τους φοιτητές να καταθέσουν την εμπειρία τους (και ουσιαστικά ταυτόχρονα να αξιολογήσουν το μάθημα), με έναν μάλλον ιδιαίτερο και πρωτότυπο τρόπο, ώστε να αποφευχθεί η δυσαρέσκεια ή/και δυσκολία που φαίνεται να συνοδεύει κάποιες φορές τις διαδικασίες αξιολόγησης στον εκπαιδευτικό χώρο (Ρούμπου, 2024). Πιο συγκεκριμένα, εφαρμόστηκε η εξής δραστηριότητα:

«Στο ασανσέρ...: Εξηγήστε συνοπτικά σε κάποιον άγνωστο στο ασανσέρ (καθώς φεύγετε) πού ήσαστε/τι κάναμε εδώ, και, επιπλέον, τις εντυπώσεις σας (τι σας άρεσε, τι θα αλλάζατε κ.λπ.).»

Στη συνέχεια, παρατίθενται αυτούσια κάποια από τα σχόλια των φοιτητριών που συμμετείχαν στο μάθημα, έτσι ώστε ο/η αναγνώστης/στρια να μπορεί να τα διαβάσει ως ανεξάρτητο τμήμα και να σχηματίσει δική του άποψη. Κατόπιν, επιχειρείται η εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων.

Τα σχόλια έχουν ως εξής:

«Και που λες, παρακολουθώ ένα μάθημα φέτος στο χειμερινό εξάμηνο, ιδιαίτερα πρωτότυπο. Να φανταστείς, βλέπουμε ταινίες, εκπαιδευτικού κυρίως περιεχομένου, και μετά τις σχολιάζουμε, αναλύοντας τα επιμέρους στοιχεία με δημιουργικότητα. Τις ταινίες τις αγαπώ και κάθε Τρίτη κάνω κάτι που αγαπώ,

πράγμα που έχω να κάνω καιρό. Περνάει ευχάριστα η ώρα και να μην στα πολυλογώ, θα στο πρότεινα να έρθεις να το δεις. Είναι ωραία εμπειρία.»

«Πιστεύω ότι αυτό το μάθημα είναι μια αξιολόγηση του εαυτού μου, είδα πολλές πτυχές στις οποίες είτε δεν έδινα σημασία είτε δεν τις είχα ανακαλύψει. Για εμένα ο κινηματογράφος είναι εμπειρία ζωής, οπότε αυτό το μάθημα αποτυπώνεται ως μία από τις πιο ευχάριστες εμπειρίες μου.»

«Καταρχάς, είδα ταινίες που δεν είχα δει. Είδη ταινιών που πλέον έχω σαν οδηγό για να δω και άλλες. Σκέφτηκα, προβληματίστηκα, συγκινήθηκα, ανυπομονούσα πραγματικά για κάθε Τρίτη. Και με έναν μαγικό τρόπο, που δεν είχα καν φανταστεί, έμαθα πράγματα για εμένα. Θα το ξεχωρίσω πραγματικά αυτό το μάθημα... που μάλλον ήταν βίωμα. Ήταν η ατάκα “Πάω στη σχολή, να δούμε ταινία, μετά κουβεντιάζουμε, είναι πολύ ωραία!”. Ευχαριστώ αληθινά!»

«Το συγκεκριμένο μάθημα, χωρίς υπερβολή, μου έκανε την Τρίτη πιο ενδιαφέρουσα. Δύσκολα ενθουσιάζομαι με μάθημα, ωστόσο το συγκεκριμένο από την πρώτη στιγμή με εντυπωσίασε. Η προβολή ταινίας και έπειτα ο σχολιασμός μου γεννούσαν ερωτήματα, για τα οποία δεν είχα αναρωτηθεί. Με λίγα λόγια, θεωρώ ότι το συγκεκριμένο μάθημα λειτούργησε ως “ψυχανάλυση”, καθώς κάποιες φορές αναγνώριζα στον εαυτό πτυχές που δεν είχα ανακαλύψει.»

«Είναι ένα μάθημα που θα σε κάνει να σκεφτείς διαφορετικά για τις ταινίες, τις θεματικές τους και τον ίδιο τον εαυτό σου. Τι άπειρες δυνατότητες που ανοίγει η τέχνη του κινηματογράφου και τι διαφορετικό κομμάτι που θα φωτίσει στον καθένα! Δεν είχα σκεφτεί ποτέ να ταυτιστώ με κάποιον χαρακτήρα ταινίας και πλέον νομίζω θα το κάνω συνέχεια!»

«Το μάθημα μου άρεσε αρκετά! Σίγουρα ο τρόπος που παρακολούθησα μια ταινία έχει εμπλουτιστεί με στοιχεία που αποκόμισα από το μάθημα. Σας ευχαριστώ πολύ!»

Στο μάθημα αυτό προσεγγίζουμε τις ταινίες με έναν πολύ διαφορετικό τρόπο. Ουσιαστικά, βλέπουμε μια ταινία και μετά προσπαθούμε να βρούμε με ποιον από τους ήρωες ταυτιζόμαστε... δεν ταυτιστήκαμε και γιατί. Ουσιαστικά, μέσα από τη διαδικασία προωθείται η αυτογνωσία και η αυτοκριτική. Ανακαλύπτουμε & συνειδητοποιούμε θετικά και αρνητικά του χαρακτήρα μας. Άρα, είναι τροφή για σκέψη και αυτοβελτίωση. Παράλληλα, γνωρίζουμε καλύτερα τους συμφοιτητές μας, γιατί μιλάμε ανοιχτά & αυτό μας κάνει να δενόμαστε πιο πολύ. Είμαι πολύ χαρούμενη που ήμουν μέρος αυτής της ομάδας! Το συστήνω ανεπιφύλακτα το μάθημα σε όποιον έχει όρεξη να ανακαλύψει τον εαυτό του!!»

«Το μάθημα “Η εκπαίδευση στον κινηματογράφο” είναι ένα υπέροχο μάθημα μέσα στο οποίο είδαμε ταινίες μικρού μήκους αλλά και μεγάλου, μέσα από τις οποίες προσεγγίσαμε με ένα μοναδικό τρόπο διάφορα θέματα εκπαιδευτικά και μη, ταυτιστήκαμε με ήρωες, είδαμε τον εαυτό μέσα σε αυτούς, κάναμε ενδοσκόπηση, ψάξαμε θετικά και αρνητικά μας στοιχεία, εν μέρει αυτοβελτιωθήκαμε, είδαμε πολλές και διάφορες οπτικές ενός θέματος κ.λπ. Τέλος κληθήκαμε να δημιουργήσουμε οι ίδιοι μια δικιά μας ταινία το οποίο ήταν κάτι το μοναδικό. Ευχαριστούμε πολύ για αυτό το ταξίδι!!»

Το μάθημα μου άρεσε πολύ. Ήταν σαν ένα διάλειμμα από την καθημερινότητα, δεν ένιωθα σαν να κάνω μάθημα, ενώ στην πραγματικότητα υπήρχαν πολλά πράγματα που μάθαινα κάθε φορά. Η προβολή των ταινιών ήταν το αγαπημένο μου σημείο, αλλά και η διαδικασία film και selfmatrix, γιατί έκανα σκέψεις και ψυχολογούσα τον εαυτό μου κυρίως, κάτι που γενικά μου άρέσει να κάνω. Επίσης ήταν ωραίο που το μάθημα ήταν διαδραστικό.

«Το μάθημα “Η εκπαίδευση στον κινηματογράφο” αποτέλεσε ένα από τα αγαπημένα μου μαθήματα στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών του ΠΤΠΕ, ως φοιτήτρια του 4^{ου} έτους. Πρόκειται για ένα μάθημα που συνδυάζει θέματα της εκπαίδευσης με τον κινηματογράφο, και συγκεκριμένα μέσα από τον φακό της κινηματογραφοθεραπείας, κάτι που έμαθα για πρώτη φορά εδώ. Προβλήθηκαν ταινίες εκπαιδευτικού περιεχομένου (ως κοινός παρονομαστής), αλλά τόσο διαφορετικές και πολυδιάστατες, ακολουθούμενες από εκτενείς συζητήσεις και αυτοαξιολόγηση. Είχα επίσης την πολύτιμη ευκαιρία να γνωρίσω, να συνεργαστώ και να δημιουργήσω νέες συνδέσεις με δύο φοιτητές από το πρόγραμμα Erasmus+. Καθώς προθυμοποιήθηκα να μεταφράσω το περιεχόμενο των διαλέξεων στα αγγλικά. Νιώθω ιδιαίτερα ευγνώμων για αυτό, καθώς κατάφερα να εξετάσω κάθε θέμα συζήτησης μέσα από τις δικές τους εμπειρίες, διαπολιτισμικά, αντικατοπτρίζοντας ένα κύριο θέμα που προσεγγίστηκε καθ’ όλη τη διάρκεια του μαθήματος. Από την άλλη πλευρά, υπήρξαν δυσκολίες πάνω σε αυτές τις προσπάθειες μετάφρασης, καθώς πολλές ταινίες που προβλήθηκαν δεν είχαν αγγλικούς υπότιτλους. Ωστόσο, πιστεύω ότι το μικρό εμπόδιο επικοινωνίας ξεπεράστηκε σχετικά εύκολα διότι υπήρχε μια σταθερή ρουτίνα την οποία ακολουθούσαν όλοι/όλες. Είναι ένα μάθημα που θα επέλεγα ξανά, και σε αυτή τη μορφή που είναι πιο ψυχολογική, αλλά και στην “αρχική”. Συγγνώμη για την πολυλογία! Σας ευχαριστώ για όλα!»

“We watched films and after that we spoke about a lot of topics that were brought up by the film. Keeping colours alive, art is the essence of what makes living special. I feel like this in the class because all of our thoughts are heard and the teachers are really working with the students’ opinions, so the lecture becomes really colorful. We also spoke about cinema as a form of art and had the chance to hear opinions of others.”

«Το μάθημα αυτό ήταν αρκετά ενδιαφέρον και πολύ διαφορετικό σε σχέση με τα άλλα μαθήματα. Μου άρεσε που βλέπαμε ταινίες και τις αναλύαμε. Μπορώ να πω πως είδα μεγάλη διαφορά στον τρόπο σκέψης μου. Επίσης, θεωρώ πως έχει αλλάξει ο τρόπος που βλέπω ταινίες. Δηλαδή κάθε φορά που βλέπω ταινία μου έρχεται έντονα στο μυαλό το Film και Selfmatrix.»

«Μας δόθηκε η δυνατότητα μέσα από αυτό το μάθημα να δούμε ταινίες που μέχρι τώρα ήταν άγνωστες για εμάς και περνούσαν πολύ όμορφα μηνύματα. Ήταν ένα ενδιαφέρον μάθημα, που σίγουρα στο μέλλον θα το επέλεγα ξανά αν μου δινόταν η ευκαιρία.»

«Το προτείνω ανεπιφύλακτα το μάθημα αυτό, διότι περνάμε πολύ ωραία βλέποντας ταινίες και σχολιάζοντας στη συνέχεια εμβαθύνουμε περισσότερο στα διάφορα στοιχεία του εαυτού μας που δεν τα ξέραμε.»

«Σαν δύσκολος άνθρωπος που είμαι, ο καθένας οφείλει να παρακολουθήσει το συγκεκριμένο μάθημα. Το να έρχεσαι σε επαφή με τον συναισθηματισμό σου και να γνωρίζεις και να μαθαίνεις κάθε εβδομάδα λίγα πράγματα για τον εαυτό σου, αλλά και για τον συνάνθρωπό σου, αποτελεί **μια σπάνια ευκαιρία στον χώρο της εκπαίδευσης**. Ένιωσα, συγκινήθηκα, επικοινωνήσα και έμαθα. Παρόλες τις φοβίες μου και το καθημερινό μου άγχος, τα κατάφερα, και αυτό επειδή το συγκεκριμένο μάθημα και οι καθηγητές μου το επέτρεψαν και το κλίμα της αίθουσας με βοήθησε. Ανοχή, κατανόηση και σεβασμός σε μια αίθουσα που πλημμυρίζει από απόψεις, ιδέες, χαρά και ωριμότητα, χρησιμοποιώντας τον κινηματογράφο. Ταινίες διαφορετικές και άνθρωποι διαφορετικοί συνεργάζονται για την ανάπτυξη μιας κοινής ιδέας: το πώς ο κινηματογράφος και η κινηματογραφοθεραπεία μπορούν να παίξουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση. Μπορεί να μην μιλάω πολύ στο μάθημα και ούτε να εκφράζομαι σωστά, αλλά ένα πράγμα που θα ήθελα να μοιραστώ και είναι σίγουρο: Ευχαριστώ!»

«Εκείνο που μου έκανε περισσότερο εντύπωση απ' το μάθημα αυτό ήταν το πόσο διαφορετικές σκέψεις μπορούν να προκύψουν ακόμη και από μια πολύ μικρή ταινία... ή ακόμη και το πώς μπορεί να προσεγγιστεί το ίδιο θέμα μέσω διαφορετικής σκηνοθεσίας (σε διαφορετικές ταινίες).

«Στο μάθημα “Η εκπαίδευση στον κινηματογράφο” μπήκαμε στη διαδικασία να αναλύουμε ταινίες, να συμπληρώνουμε film και selfmatrix. Όλα αυτά υπήρξαν σημαντικά για να κατανοήσουμε και να αντιληφθούμε στοιχεία του εαυτού μας. Όλη αυτή η διαδικασία μπορεί να φανεί εξαιρετικά χρήσιμη στην εκπαίδευση πιστεύω ως μελλοντικός εκπαιδευτικός.»

Αρκετά ενδιαφέρον μάθημα διαφορετικό από τα περισσότερα που είχαμε συνηθίσει. Σαν άτομο που μου αρέσουν οι ταινίες και οι σειρές μού ήταν πολύ ευχάριστο να έρχομαι στα μαθήματα. Οι ταινίες είναι ένας εναλλακτικός τρόπος για εμένα να μαθαίνεις και να γνωρίζεις καινούρια πράγματα χωρίς να γίνεται με το βασικό/στερεοτυπικό τρόπο και δασκαλοκεντρικό τρόπο που γίνονται κατά πλειοψηφία τα μαθήματα.

«Είναι ένα χαλαρωτικό μάθημα στα πλαίσια της κουραστικής εβδομάδας. Υπήρχε πολύ διαδραστικότητα και ελευθερία έκφρασης απόψεων.»

«Είναι ένα ιδιαίτερα βιωματικό και ψυχαγωγικό μάθημα στο οποίο βλέπουμε ταινίες και τις σχολιάζουμε. Μ' αρέσει ο τρόπος διδασκαλίας και το παρακολουθώ με ενδιαφέρον.»

«Το καλύτερο μάθημα!! Προσεγγίσαμε το θέμα της εκπαίδευσης με πολύ διαφορετικό τρόπο. Πραγματικά είναι ένα από τα μαθήματα που μπορούμε να μιλήσουμε ελεύθερα, αφού χτίζεται γύρω από τις δικές μας απόψεις και τον τρόπο που ερμηνεύαμε εμείς όσα θέλαμε. Ευχαριστούμε πάρα πολύ γι' αυτήν την εμπειρία.»

«ΤΟ ΩΡΑΙΟΤΕΡΟ ΜΑΘΗΜΑ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΑ. ΜΟΥ ΑΡΕΣΕ ΠΟΛΥ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΣΑΜΕ ΝΑ ΕΚΦΡΑΣΤΟΥΜΕ ΕΛΕΥΘΕΡΑ!»

«Είναι ένα ωραίο μάθημα, ενδιαφέρον, σε βοηθάει να βρεις, ανακαλύψεις πολλές πτυχές του εαυτού σου!»

Από τα σχόλια των φοιτητών/τριών προκύπτουν τα εξής:

Για αρκετούς φοιτητές και φοιτήτριες, η συμμετοχή τους στο μάθημα φαίνεται να αποτέλεσε έναυσμα για μεγαλύτερη εμπλοκή τους με τον κινηματογράφο, πιο συνειδητή και πιο συστηματική. Αναφέρεται, επίσης, αλλαγή στον τρόπο παρακολούθησης κινηματογραφικών ταινιών και, πιο συγκεκριμένα, μια μετακίνηση από έναν αποκλειστικά «ψυχαγωγικό» σε έναν πιο «ενεργητικό/ενσυνείδητο» τρόπο παρακολούθησης ταινιών.

Όσον αφορά στη χρήση των κινηματογραφικών ταινιών, τις μεθόδους και τις τεχνικές της κινηματογραφικής εκπαίδευσης και της κινηματογραφοθεραπείας και εν γένει τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε στο πλαίσιο του μαθήματος, διαφάνηκε ότι επιτέλεσαν τον σκοπό τους, καθώς ανακινήθηκαν σκέψεις και συναισθήματα. Προκύπτει ότι η συγκεκριμένη μεθοδολογία στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής ομάδας, συνέβαλε στη συνειδητοποίηση, στη διεύρυνση, στην εμπάθυνση και στον μετασχηματισμό προϋπαρχουσών απόψεων, αντιλήψεων και παραδοχών και στην ανάπτυξη νέων οπτικών. Επιπλέον, το μάθημα φάνηκε να συνέβαλε στην εξοικείωσή τους με διαδικασίες αυτογνωσίας, ενδοσκόπησης και προσωπικής ανάπτυξης, αλλά και ότι «ενεργοποίησε» γενικότερα τη στάση αυτή του στοχασμού και αναστοχασμού για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς.

Τέλος, η σημασία του «θετικού κλίματος», η αίσθηση ελευθερίας (της έκφρασης -και όχι μόνο) και η αίσθηση ασφάλειας μεταξύ των μελών της ομάδας, επισημάνθηκαν ως σημαντικές παράμετροι για την / κατά την εκπαιδευτική διαδικασία και αναδείχθηκε η σημασία και η αποτελεσματικότητα της βιωματικής και ομαδοσυνεργατικής εκπαίδευσης.

Συμπεράσματα

Αρχικά, γενικότερα διαπιστώνεται αλλαγή στον τρόπο που οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αντιλαμβάνονται τον κινηματογράφο και τις κινηματογραφικές ταινίες και πως ανακάλυψαν νέους τρόπους παρακολούθησης/θέασης των κινηματογραφικών ταινιών.

Ειδικότερα, επιβεβαιώνεται ότι η χρήση ταινιών, ως μέθοδος διδασκαλίας, ενισχύει τη διαδικασία διδασκαλίας-μάθησης (Moskovich και Sharfb, 2012) και, γενικότερα, την αξία του κινηματογράφου ως παιδαγωγικό μέσο και στην εκπαίδευση ενηλίκων και δη, εκπαιδευτικών, ενισχύοντας τα ευρήματα από έρευνα των McDermott, Hinchion, McGivern και Meade (2019) σε εργαστήρια επαγγελματικής ανάπτυξης εν ενεργεία εκπαιδευτικών και μελλοντικών της αγγλικής γλώσσας, με τη χρήση ταινιών, αλλά και εκείνα έρευνας των Blasco et al. (2015), που υποστηρίζουν ότι η κινηματογραφική εμπειρία συμβάλλει στην επιβεβαίωση και στην αποσαφήνιση του ρόλου των εκπαιδευτικών. Επίσης, η παρούσα εργασία επιβεβαιώνει ότι οι ταινίες μπορούν να λειτουργήσουν ως «αποπροσανατολιστικό δίλημμα», ως έναυσμα για μετασχηματισμό (Giroux, 2001· Jarvis, 2012) σύμφωνα με τις συνεχώς εξελισσόμενες θεωρίες της μετασχηματιστικής μάθησης (Mezirow, 2007· Brookfield, 2000· Cranton, 2007) και να επιφέρουν αλλαγές σε προσωπικό, αλλά και σε συμπεριφορικό και κοινωνικό επίπεδο (Ρούμπου, 2024· Singhal & Rogers, 2002).

Μέσα από τις κινηματογραφικές ταινίες και μεθόδους της κινηματογραφοθεραπείας οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία μέσα από την

ενεργητική παρακολούθηση (conscious awareness) των ταινιών, να παρατηρήσουν τον εαυτό σε γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο και να οδηγηθούν, μέσω του αναστοχασμού, στον μετασχηματισμό ή/και στον εμπλουτισμό αντιλήψεων, ερμηνευτικών εκδοχών και συμπερασμάτων, να οδηγηθούν στον μετασχηματισμό υπαρχουσών προβληματικών παραδοχών και στερεοτυπικών αντιλήψεων, στην ανάπτυξη της αυτογνωσίας τους και στην ανάπτυξη ή/και ενίσχυση χαρακτηριστικών και δεξιοτήτων, όπως η ενσυναίσθηση, η αυθεντικότητα, η κριτική σκέψη, ο σεβασμός προς τους άλλους, η αποδοχή της ετερότητας κ.ά.

Επιπλέον, φάνηκε ότι οι ταινίες λειτουργούν, όπως και η ομάδα, ως ασφαλής χώρος, όπου μπορούμε να επεξεργαστούμε δύσκολα συναισθήματα, να συλλογιστούμε τις αντιλήψεις μας για τον κόσμο, να ασκούμε στην ενσυναίσθηση και να αποκτάμε καλύτερη επίγνωση των αξιών και των εμπειριών που εκτιμάμε στη ζωή. Έτσι, επιβεβαιώνεται ότι η κινηματογραφοθεραπεία, μέσα από τις «προβολές» και τις «ταυτίσεις», μπορεί να δρα ενδυναμωτικά (Niemiec, 2020) και μετασχηματιστικά (Dirkx, 2006· Jarvis, 2012· Wolz, 2005) και να συμβάλλει στην ανάπτυξη της αυτογνωσίας (Dirkx, 2006· Jarvis, 2012· Sinetar, 1993· Wolz, 2005), του αυτοαναστοχασμού, της αυθεντικότητας και της κριτικής σκέψης (Kadeangadi & Mudigunda, 2019), της ενσυναίσθησης (Smieszek, 2019· Worlz, 2005) και, εν γένει, στη βελτίωση των σχέσεων με τον εαυτό και τους άλλους (May, 1997· Niemiec, 2020· Wolz, 2005), παρέχοντας την ευκαιρία να δουλευτούν δύσκολα θέματα με έμμεσο τρόπο, κάμπτοντας πιθανές αντιστάσεις των εμπλεκόμενων (Newton, 1995· Solomon, 1995).

Επιπρόσθετα, προκύπτει ότι και οι διάφορες και διαφορετικές οπτικές για την ίδια σκηνή ή τον ίδιο ρόλο μεταξύ των συμμετεχόντων σε μια εκπαιδευτική ομάδα, προσφέρουν μια ευκαιρία εναλλακτικής θέασης του κόσμου, εναλλακτικά σενάρια ζωής βιώνοντας (μέσα από) την πραγματικότητα του άλλου, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση νέων ταυτοτήτων (Sinetar, 1993· Worlz, 2005), και στην ανάπτυξη του σεβασμού και της αποδοχής της διαφορετικότητας (Niemiec, 2020· Worlz, 2005).

Διαπιστώνεται, ειδικότερα, ότι ο κινηματογράφος ως μέσο επικοινωνίας και ως μορφή τέχνης και η κινηματογραφοθεραπεία ως μέσο πρόσληψης και ερμηνείας των κινηματογραφικών ταινιών, όταν αξιοποιούνται κατάλληλα στην εκπαίδευση, όταν η διδασκαλία λειτουργεί ως αποτελεσματικός τρόπος προσέγγισης των συναισθημάτων, προώθησης στοχαστικών στάσεων και σύνδεσης της μάθησης με την εμπειρία του ατόμου (Kadeangadi και Mudigunda, 2019), είναι σε θέση να ισχυροποιήσει τους δεσμούς ενός συνόλου ατόμων (Borowska Beszta, 2008). Μπορεί, στο πλαίσιο δομημένων και συστηματικών προγραμμάτων διδασκαλίας και μάθησης, να συμβάλλει στην ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ των συμμετεχόντων, του αλτρουισμού (Kadeangadi και Mudigunda, 2019), της ενσυναίσθησης (Jarvis, 2012· Khusumadewi και Juliantika, 2018) και της διαπολιτισμικής επικοινωνίας (Borowska Beszta, 2008· Kadeangadi και Mudigunda, 2019), καθώς «σπάει» τα ταμπού (Worlz, 2005).

Επιπλέον, διαφαίνεται ότι η κινηματογραφοθεραπεία στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να ενισχύσει θετικά χαρακτηριστικά και θετικές συμπεριφορές (Smithikrai, 2016), να προσφέρει τη δυνατότητα αποστασιοποίησης από τις προσωπικές καταστάσεις και εξάσκηση σε τεχνικές αποστασιοποίησης που επηρεάζουν την επιστημολογία των εκπαιδευτικών, ώστε να ανακαλύψουν την κατασκευασμένη φύση της πραγματικότητας και να τους μετασχηματίσει (Jarvis, 2012),

Συνοψίζοντας, διαφαίνεται ότι το μάθημα γενικότερα και η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε στο πλαίσιο αυτού ειδικότερα, συνέβαλαν στην εξοικείωση των εκπαιδευτικών με το κινηματογραφικό μέσο, πως λειτούργησαν σε επίπεδο

κοινωνικοποίησης, ανάπτυξης επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων, αυτογνωσίας, αυθεντικότητας, κριτικής σκέψης, ικανότητας αλλαγής και ανάπτυξης νέων οπτικών, αντιλήψεων και παραδοχών (Wright & Sandlin, 2009) και διαπολιτισμικής επικοινωνίας, ανάπτυξης αλτρουισμού, ενσυναίσθησης, σεβασμού και αποδοχής της διαφορετικότητας, κ.ά. (Borowska Beszta, 2008· Jarvis, 2012· Khusumadewi και Juliantika, 2018· Worlz, 2005).

Βιβλιογραφία

- Αβδελίδου, Ε. (2022). *Κινηματογράφος και εκπαίδευση: Η εμπειρία της μετανάστευσης από τους/τις μαθητές/τριες* (Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). Διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/51775>).
- Αγγελή, Α. (2011). Η προβολή κινηματογραφικής ταινίας στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων: Η γνώμη διδασκόντων την ελληνική ως δεύτερη/ξένη γλώσσα. Στο Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, *Εναλλακτικές Μορφές Εκπαίδευσης* (Τόμος 6, σσ. 242-255). Ανακτήθηκε από: <https://epublishing.ekt.gr/>.
- Alexander, M., & Waxman, D. (2000). Cinemeducation: Teaching family systems through the movies. *Families, Systems, & Health*, 18(4), 455-466. <https://doi.org/10.1037/h0091869>.
- Blasco, P., Moreto, G., Blasco, M., Levites, M., & Janaudis, M. (2015). Education through Movies: Improving teaching skills and fostering reflection among students and teachers. *Journal for Learning through the Arts*, 11(1). <http://dx.doi.org/10.21977/D911122357>.
- Borowska-Beszta, B. (2008). *Echos of Expression*. Krakow: Impulse.
- Brookfield, S. (2000). Transformative learning as ideology critique. In J. Mezirow and Associates (Eds.), *Learning as Transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. San Francisco: JosseyBass.
- Cejudo R. & Mantas P. (2015). Screen gazing and thinking. Cinema in humanities' education. *Pixel-Bit. Revista de Medios y Educación*, 46, 219-234. DOI: <http://dx.doi.org/10.12795/pixelbit.2015.i46.14>.
- Cranton, P. (2007). Ατομικές διαφορές και μετασχηματίζουσα μάθηση. Στο J. Mezirow & Συνεργάτες (μτφ.: Γ. Κουλαουζίδης), *Η μετασχηματίζουσα μάθηση* (σσ. 211–232). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γιωτοπούλου, Α. (2018). *Ο κινηματογράφος ως κειμενικό είδος στο μάθημα της λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: μια πρόταση διδασκαλίας* (Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). Διαθέσιμο στο: <https://ikee.lib.auth.gr/record/302567/files/GRI-201923479.pdf>.
- Dermer, S., & Hutchings, J. (2010). Utilizing Movies in Family Therapy: Applications for Individuals, Couples, and Families. *The American Journal of Family Therapy*, 28, 163-180. DOI: 10.1080/019261800261734.
- Dirkx, J. M. (2006). Engaging emotions in adult learning: a Jungian perspective on emotion and transformative learning. In E. Taylor (Ed.), *Teaching for change. Fostering transformative learning in the classroom. New directions for adult and continuing education*. San Francisco: Jossey Bass.
- Giroux, H. (2001). Breaking into the Movies: Public Pedagogy and the Politics of Film. *JAC: A Journal of Composition Theory*, 9(6). DOI: 10.2304/pfie.2011.9.6.686.
- Guimares, R. (2014). Light! Camera! Education:

- The Use of Cinema to Enhance education and learning. *Epiphany Journal of Transdisciplinary Studies*, 7(2). DOI: <http://dx.doi.org/10.21533/epiphany.v7i2.106.g107>.
- Jarvis, C. (2012). Fiction, Film and Transformative Learning. In E. Taylor, & P. Cranton (Eds), *The Handbook of Transformative Learning: Theory, Research and Practice* (pp. 486-502). San Fransisco: Jossey Bass. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/319203837_Fiction_Film_and_Transformative_Learning.
- Kabadayi, L. (2012). The role of short film in education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 316-320.
- Kadeangadi, D., & Mudigunda, S. (2019). Cinemeducation: Using films to teach medical students. *Journal of Science Society*, 46, 73-4. DOI: 10.4103/jss.JSS_1_20. Ανακτήθηκε από: <http://www.jscisociety.com>.
- Κολοβός, Ν. (2000). *Κινηματογράφος. Η τέχνη της βιομηχανίας* (2η έκδοση). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Λυδάκη, Α. (2012). *Μέσα από την κάμερα. Κινηματογράφος και κοινωνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Lumlertgul, N., Kijpaisalratana, N., Pityaratstian, N., & Wangsaturaka, D. (2009). Cinemeducation: A pilot student project using movies to help students learn medical professionalism. *Medical Teacher*, 31(7), 327-332. <https://doi.org/10.1080/01421590802637941>.
- McDermott, K., Hinchion, C., McGivern, A., & Meade, D. (2018). Learning through Film: Lessons from Workshops for Teachers and Pre-service Teachers of English. *Journal for Learning through the Arts*, 14(1). DOI: <https://doi.org/10.21977/D914132957>.
- Mitry, J. (2000). *Semiotics and the Analysis of Film*. UK: The Athlon Press.
- Mezirow, J. (2007). Μαθαίνοντας να σκεφτόμαστε όπως ένας ενήλικος. Κεντρικές έννοιες της θεωρίας του μετασχηματισμού. Στο: J. Mezirow & Συνεργάτες (μτφ.: Γ. Κουλαουζίδης), *Η μετασχηματίζουσα μάθηση* (σελ. 43-71). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Moskovich, Y. & Sharf, S. (2012). Using Films as a Tool for Active Learning in Teaching Sociology. *The Journal of Effective Teaching*, 12(1), 53-63.
- Niemiec, R. (2020). Character strengths cinematherapy: Using movies to inspire change, meaning, and cinematic elevation. *Journal of Clinical Psychology*, 1, 16. <https://doi.org/10.1002/jclp.2299>.
- Niemiec, R, & Wedding, D. (2013). *Positive Psychology at the Movies. Using Films to Build Character Strengths and Well-Being*. USA: Hogrefe Publishing.
- Newton, A. (1995). Silver Screens and Silver Linings: Using theater to explore feelings and issues. *Sage Journals*, 18(2), 43. <https://doi.org/10.1177/107621759501800206>.
- Packer, S. (2007). *Movies and the Modern Psyche*. SantaBarbara: CA, Praeger.
- Παπαδόπουλος, Δ. (2021). *Κινηματογραφική εκπαίδευση. Τέχνη, πολιτισμός και παιδαγωγική*. Χανιά - Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πυξίδα.
- Πούλιος, Ι. (2019). *Η επίδραση ενός προγράμματος κινηματογραφικής παιδείας μέσω της θεωρίας της σχεδιασμένης συμπεριφοράς στις στάσεις μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ως προς τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αναπηρία* (Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). Διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/45634>.
- Ρούμπου, Χ. (2024). Η συμβολή του κινηματογράφου στην επιμόρφωση των

- εκπαιδευτικών σε ζητήματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας). Διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/56007>.
- Schön, D. A. (1991). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think In Action*. Hampshire: Avebury.
- Sinetar, M. (1993). *Reel Power & Spiritual Growth Through Film*. Ligouri, MO: Triumph Books.
- Singhal, A., & Rogers, E. (2002). A theoretical agenda for entertainment-education. *Communication Theory*, 12, 117–135.
- Smieszek, M. (2019). Cinematherapy as a Part of the Education and Therapy of People with Intellectual Disabilities, Mental Disorders and as a Tool for Personal Development. *International Research Journal for Quality in Education*, 6(1), 30-34.
- Smithikrai, C. (2016). Effectiveness of Teaching with Movies to Promote Positive Characteristics and Behaviors. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 217, 522-530. DOI: 10.1016/j.sbspro.2016.02.033.
- Στεργίου, Λ. (2007). Εμείς και οι Άλλοι. Κρίσεις και διακρίσεις. Στάσεις μελλοντικών εκπαιδευτικών έναντι της ετερότητας. Στο Χρ. Γκόβαρης, Ε. Θεοδοροπούλου, & Α. Κοντάκος (Επιμ.), *Η παιδαγωγική πρόκληση της πολυπολιτισμικότητας: Ζητήματα θεωρίας και πράξης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής* (σσ. 97-118). Αθήνα: Ατραπός.
- Solomon, G. (1995). *The motion Picture Prescription, Watch This Movie and Call Me In the Morning*. Santa Rosa: CA, Aslan Publishing.
- Σοφός, Α., & Γιασιράνης, Σ. (2022). *Η ταινία και το βίντεο στην εκπαίδευση – Προσεγγίσεις και πρακτικές αξιοποίησης στην τάξη* [Μεταπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από: <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-5>.
- Tisdell, E. (2007). Popular Culture and critical medial literacy in adult education. In E. Tisdell and P. Thompson (Eds.), *Popular culture and entertainment media in adult education*. New directions for adult and continuing education. San Francisco: Jossey Bass.
- Wright, Robin & Sandlin, Jennifer. (2009). Popular culture, public pedagogy and perspective transformation: The Avengers and adult learning in living rooms. *International Journal of Lifelong Education*, 28, 533-551. 10.1080/02601370903031389.
- Wolz, B. (2005). *E-Motion Picture Magic. A movie lover's guide to healing and transformation*. Colorado: Glenbridge Publishing Ltd.
- Wolz, B. (2010). Cinema Alchemy: Using the Power of Films In Psychotherapy and Coaching. In M. Banks Gregerson (Επιμ.), *The Cinematic Mirror for Psychology and Life Coaching*. Springer: New York.